

वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग सम्बन्धी निर्देशिका, २०६६

मा. मन्त्रीज्यूबाट स्वीकृति मिति २०६६।३।२१

प्रस्तावना :

जंगली वन्यजन्तु (हात्ती, गैंडा, बाघ, चितुवा, हिँउ चितुवा, अर्ना, भालु, जंगली वनेल, अजिगर, गोही) हरु प्राकृतिक वासस्थानबाट (राष्ट्रिय वन, निकुन्ज, आरक्ष, संरक्षण र मध्यवर्ती क्षेत्रको जंगल क्षेत्र) बाट मानव वस्तीहरुमा प्रवेश गरी स्थानीय जनताको धनजनको क्षति पुऱ्याउने गरेको घटनाहरु पटक पटक भै राखेकाक छन् । यसरी हुने क्षतिको सरकारी पक्षबाट राहत दिने व्यवस्था नभएको कारण उपरोक्त अनुसारका वन्यजन्तुबाट हुने धनजनको क्षतिको कारण वन/निकुन्ज/आरक्ष तथा स्थानीय प्रशासन बीच द्वन्दात्मक अवस्थाको श्रृजना हुँदै आएको सन्दर्भमा वन्यजन्तुहरुबाट धनजनको क्षति हुँदा राहत दिने स्पष्ट व्यवस्था गरिएको खण्डमा संरक्षणमा थप टेवा पुऱ्नुका साथै संरक्षणमा अपनत्वको विकास हुने देखिन्छ ।

वन्यजन्तुहरु मानव वस्तीमा आई स्थानीय जनताको धनजनको क्षति हुने क्रम वृद्धि भै राखेको कारण संरक्षित क्षेत्रका कार्यालयहरुमा स्थानीय जनताहरुले विभिन्न तरीकाबाट विरोध तथा दवाव दिने गरेकोले त्यस्ता संरक्षित वन्यजन्तुबाट हुने र हुन सक्ने मानिसको जीउधन क्षति वापत पिडित नेपाली नागरिकलाई राहत उपलब्ध गराउनु न्यायोचित हुने देखिएकोले आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ११४ वमोजिम वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले यो निर्देशिका बनाएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

१. यो निर्देशिकाको नाम वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग सम्बन्धी निर्देशिका, २०६६ रहेको छ ।
२. यो निर्देशिका तुरन्त लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा: यस निर्देशिकाको प्रयोजनको लागि

- क. वन्य जन्तुबाट हुने क्षति: भन्नाले हात्ती, गैंडा, बाघ, चितुवा, हिँउ चितुवा, अर्ना, भालुबाट हुने मानवीय क्षति, पशुधनको क्षति, भण्डारन गरेको अन्नको क्षति, घर/गोठको क्षति, र खाद्यान्न तथा फलफुल बालीको क्षतिसमेतलाई जनाउँछ ।
- ख. गम्भीर घाइते भन्नाले वन्यजन्तुको आक्रमणबाट शरीर अंगभंग हुने गरी घाइते भएको अवस्थालाई जनाउँछ ।
- ग. सामान्य घाइते भन्नाले शरीर अंगभंग हुने वाहेक अन्य अवस्थाको घाइतेलाई जनाउँछ ।

क. वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको किसिम र राहत प्राप्त गर्ने आधारहरु :

(१) मानवीय क्षति :

विभिन्न राष्ट्रिय निकुन्जहरु र आरक्षहरु वा संरक्षण क्षेत्रहरुको जंगल क्षेत्र र राष्ट्रिय वन क्षेत्र बाहेक अन्यत्र वन्यजन्तुको आक्रमणमा परी मानिस मृत्यु भएमा, गम्भीर घाइते भएमा वा उपचार गर्नु पर्ने गरी घाइते भएको अवस्थामा यस निर्देशिका बमोजिम राहत रकम उपलब्ध गराइनेछ ।

(२) पशुधन क्षति :

विभिन्न राष्ट्रिय निकुन्जहरु र आरक्षहरु वा संरक्षण क्षेत्रहरुको जंगल क्षेत्र र राष्ट्रिय वन क्षेत्र बाहेक अन्यत्र वन्यजन्तुको आक्रमणमा परी वस्तुभाउको मृत्यु भएमा यस निर्देशिका बमोजिम राहत रकम उपलब्ध गराइनेछ ।

(३) भण्डारन गरेको अन्नको क्षति :

उल्लेखित वन्यजन्तुले भण्डारन गरेको अन्नको क्षति गरेमा क्षतिको मूल्याङ्कनको आधारमा राहत उपलब्ध गराइने छ ।

(४) घर/गोठको क्षति :

उल्लेखित वन्यजन्तुले घर/गोठको क्षति गरेमा क्षतिको मूल्याङ्कनको आधारमा राहत उपलब्ध गराइने छ ।

(५) खाद्यान्न तथा फलफूल बालीको क्षति :

उल्लेखित वन्यजन्तुले खाद्यान्न र फलफूल बाली नोक्सान गरेमा मूल्याङ्कनका आधारमा राहत रकम उपलब्ध गराइने छ ।

ख. राहत उपलब्ध गराउने प्रकृया :

(१) वन्यजन्तुको आक्रमणमा परी नेपाली नागरिकको मृत्यु भएको अवस्थामा राहत सहयोग लिन निम्न कागजातहरु पेश गर्नु पर्नेछ :

- क. संभव भएसम्म मृतकको फोटो,
- ख. मृत्यु दर्ता प्रमाण पत्र,
- ग. घटनास्थलको सर्जमीन मुचुल्का,
- घ. स्वास्थ्य संस्थाको सिफारिस (पोष्टमार्टम रिपोर्ट),
- ङ. प्रहरी प्रतिवेदन,

- च. संरक्षित क्षेत्रको हकमा मध्यवर्ति क्षेत्र व्यवस्थापन समिति/उपभोक्ता समितिहरू र वन क्षेत्रको हकमा सामुदायिक वन व्यवस्थापन उपभोक्ता समितिहरूको सिफारिस,
- छ. सम्बन्धित गा.वि.स., नगर पालिकाको सिफारिस,
- ज. मृतकका हकवालाको निवेदन,
- झ. नाता प्रमाणित कागजात,

(२) वन्यजन्तुको आक्रमणमा परी घाइते भएका घाइतेहरूका हकमा राहत सहयोग लिन निम्न कागजातहरू पेश गर्नु पर्नेछ :

- क. संभव भएसम्म घाइतेको फोटो,
- ख. सर्जमिन मुचुल्का,
- ग. चिकित्सकले जाँच गरेको प्रतिवेदन,
- घ. स्वास्थ्य संस्थाको सिफारिस र औषधिको बिल,
- ङ. सम्बन्धित गा.वि.स., नगर पालिकाको सिफारिस,
- च. संरक्षित क्षेत्रको हकमा मध्यवर्ति क्षेत्र व्यवस्थापन समिति वा उपभोक्ता समितिहरू र वन क्षेत्रको हकमा सामुदायिक वन व्यवस्थापन उपभोक्ता समितिहरूको सिफारिस,

(३) वन्यजन्तुको आक्रमणबाट पशुधनको मृत्यु भएमा राहत सहयोग लिन निम्न कागजातहरू पेश गर्नु पर्नेछ :

- क. सर्जमिन मुचुल्का,
- ख. हकवालाको निवेदन,
- ग. सम्बन्धित गा.वि.स./नगर पालिकाको सिफारिस,
- घ. संरक्षित क्षेत्रको हकमा मध्यवर्ति क्षेत्र व्यवस्थापन समिति वा उपभोक्ता समितिहरू
- ङ. वन क्षेत्रको हकमा सामुदायिक वन व्यवस्थापन उपभोक्ता समितिहरूको सिफारिस, पशु सेवा सम्बन्धि प्राविधिकको मूल्यांकन,

(४) वन्यजन्तुबाट भण्डारन गरेको अन्न खाद्यान्न तथा फलफुल वानी नोक्सान एवं घर/गोठ क्षति भएमा राहत सहयोग लिन निम्न कागजातहरू पेश गर्नु पर्नेछ :

- क. सर्जमिन मुचुल्का
- ख. क्षति भएको धनिको निवेदन,
- ग. सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको सिफारिस,
- घ. सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र वा वन कार्यालयको सिफारिस
- ङ. गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको सिफारिस
- च. भण्डारन गरेको अन्न, खाद्यान्न तथा फलफुल वाली नोक्सानी एवं घर/गोठ क्षति भएमा कृषि सेवा सम्बन्धी प्राविधिकको मूल्याङ्कन विवरण

ग. राहत रकमको हद:

१. मानवीय क्षतिको लागि

- क. सामान्य घाइतेको लागि रु.५,०००/- (पाँच हजार) सम्म
ख. सख्त घाइतेको लागि उपचार खर्च वापत रु.५०,०००/- (पचास हजार) सम्म
ग. मृत्यू भएका आश्रित परिवारका लागि रु.१,५०,०००/- (एक लाख पचास हजार) सम्म

२. पशुधनको क्षतिको लागि :

- क. मृत्यू भएको पशुको लागि स्थानिय बजार मूल्यमा नबढ्ने गरी बढिमा रु. १०,०००/- (दश हजार) सम्म,

३. घरगोठ क्षतिको लागि :

सम्बन्धित उपभोक्ता समिति तथा कार्यालयका प्रतिनिधि समेतको क्षति सम्बन्धी प्रतिवेदन साथै सिफारिस लिई निम्न अनुसारको राहत उपलब्ध गराउने:

- क. घर/गोठ मर्मत गर्न मूल्यांकन गरी रु. ४,०००/- (चार हजार) सम्म राहत उपलब्ध गराउने,
ख. भकारीमा भण्डारण गरिएको अन्नको मूल्यांकन गरी रु.५,०००/- (पाँच हजार) सम्म राहत उपलब्ध गराउने,

४. खाद्यान्न तथा फलफुल वालीको क्षतिका लागि :

सम्बन्धित उपभोक्ता समिति, गा.वि.स/न.पा. तथा कार्यालयका प्रतिनिधि समेतको क्षति सम्बन्धि प्रतिवेदन साथै सिफारिस लिई निम्न अनुसारको राहत उपलब्ध गराउने:

- क. बढिमा रु.५,०००/- (पाँच हजार) सम्म राहत उपलब्ध गराउने ।

घ. संस्थागत संरचना :

१. हात्ती, गैँडा, बाघ, चितुवा, हिँउ चितुवा, अर्ना, भालुबाट हुने मानवीय क्षति, पशुधन क्षति, भण्डारण गरेको अन्नको क्षति, घर/गोठको क्षति, र खाद्यान्न तथा फलफुल वालीको क्षतिको लागि यस निर्देशिका बमोजिम दिइने राहत रकमको एकमुष्ठ वार्षिक कार्यक्रम तयार गरी राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले रकम व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

२. राहत सहयोग उपलब्ध गराउन प्रत्येक जिल्लामा निम्न बमोजिमको एक राहत वितरण सिफारिस समिति रहनेछ :

१. संरक्षित क्षेत्रको हकमा सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्रका कार्यालय प्रमुख तथा वन क्षेत्रको हकमा जिल्ला वन अधिकृत वा निजले तोकेको प्राविधिक (कम्तिमा रेञ्जर स्तरको)	संयोजक
२. सम्बन्धित मध्यवर्ति क्षेत्र उपभोक्ता समितिको अध्यक्ष	सदस्य,
३. सम्बन्धित सामुदायिक वनको अध्यक्ष	सदस्य,
४. सम्बन्धित गा.वि.स. वा नगर पालिकाको प्रतिनिधि	सदस्य,
५. उपलब्ध भएमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयका वा पशु विकास कार्यालयका प्रतिनिधि (क्षतिको किसिम अनुसार)	सदस्य,

ड. राहत माग गर्दाको कार्यविधि :

- (१) राहत सहयोग माग गर्ने व्यक्तिले घटना घटेको मितिले ३५ दिन भित्र सम्बन्धित राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वा जिल्ला वन कार्यालय समक्ष माथि खण्ड (ख) मा तोकिएका कागजातहरू संलग्न गरी निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (२) यसरी प्राप्त हुन आएका निवेदनहरू माथि विचार गरी सम्बन्धित कार्यालयले समितिको सिफारिश साथ निकुञ्ज, आरक्षको कमाण्ड एरियाका जिल्लाको हकमा सम्बन्धित निकुञ्ज, आरक्ष कार्यालय र अन्य स्थानको हकमा सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयमा पठाउनु पर्दछ ।

च. राहत प्रदान गर्ने कार्यविधि :

- (१) राहत वितरण सिफारिस समितिको सिफारिशका आधारमा निकुञ्ज, आरक्षको कमाण्ड एरियाका जिल्लाको हकमा सम्बन्धित निकुञ्ज, आरक्ष कार्यालय र अन्य स्थानको हकमा सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालय मार्फत राहत रकम भुक्तानीको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- (२) राहत रकम वितरण गर्दा मानवीय क्षति भएमा मृतकको हकमा नजिकको हकवाला, अशक्त घाईतेको हकमा निजको अभिभावक तथा संरक्षक र अन्य क्षतिको हकमा सम्बन्धित हकवालालाई वितरण गरिनेछ ।
- (३) क्षेत्रिय वन निर्देशनालयबाट राहत वितरण सम्बन्धी अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।